

ARBETSMARKNADEN BEHÖVER SINA REGLERINGAR

DAN ANDERSSON & IRÉNE WENNEMO

Marknaden för bilar kan tyckas fungera perfekt. Men trots detta finns det ett behov av omfattande regler, föreskrifter och institutioner. Så är det med marknaden för arbetskraft också.

Bland det viktigaste för varje enskild arbetstagar är att vara efterfrågad på arbetsmarknaden. Det finns inget som ökar möjligheterna till ett bra arbete så mycket som hög efterfrågan och många jobb att välja mellan. Det finns väl inte någon som inte vill välja och vraka mellan olika attraktiva arbetserbjudanden. Att vara efterfrågad ökar möjligheterna att påverka sitt arbete och att utvecklas i detta och det minskar risken för att bli arbetslös. Detta är givetvis giltigt för alla grupper på arbetsmarknaden. Men som det ser ut idag är för det första efterfrågan på arbetskraft i allmänhet ganska låg – stora grupper går arbetslösa – och dessutom varierar efterfrågan mellan olika grupper.

På en framtida arbetsmarknad kan

DAN ANDERSSON & IRÉNE WENNEMO är LO-ekonom respektive utredare på LO.

man hoppas att den allmänna efterfrågan på arbetskraft ökar. Vi kan nu hoppas på att vi kommer att få en längre period av god ekonomisk tillväxt och minskande arbetslöshet.

Det som vid sidan av den allmänna efterfrågan på arbetskraft är avgörande för att du ska vara efterfrågad är den kompetens du besitter. Kompetens är en produkt både av de utbildningar man genomgått och den erfarenhet man förvärvat i arbetslivet. Utbildningsmöjligheterna i Sverige har hittills främst varit inriktade på studier under ungdomen, arbetsmarknadsutbildningar för arbetslösa och personalutbildning som erbjuds av arbetsgivaren. Den senare typen av utbildning har varit mycket ojämnt fördelad både mellan olika yrkesgrupper och mellan kvinnor och män.

För stora grupper av anställda har möjligheterna till utveckling i arbetet varit minimala. Det har givetvis avspeglats sig i löneutvecklingen, efter några få år i yrket är man fullärd och

når sin topplön. När man blir äldre ökar problemen för den anställda. Den utbildning man fått som ung har blivit allt mer inaktuell. En sådan utveckling gör att det blir ett väldigt tryck ut från arbetsmarknaden och in i olika typer av förtidspensionslösningar. Idag varierar den faktiska pensionsåldern dramatiskt mellan olika grupper på arbetsmarknaden.

Bredda sin kompetens

På en framtida arbetsmarknad är det oerhört värdefullt att alla grupper får möjlighet att utveckla sig i arbetet – att ta del av ny teknik, att bredda sin kompetens och att variera sina arbetsuppgifter. Ju bättre detta fungerar desto fler kan fortsätta att arbeta även som äldre och ha en bra inkomstutveckling över livet.

För att tydliggöra vissa företeelser kan vi jämföra marknaden för anställningar med bilmärknaden. I dagstidningarna finns det fullt med annonser om bilar. Det kan synas vara en relativt perfekt marknad. Trots detta så

finns omfattande regler, föreskrifter och institutioner.

När man köper en kapitalvara är man angelägen om att varan har ett bra andrahandsvärde. Samma sak gäller för löntagarna, om man kan välja mellan olika arbeten är det en stor fördel om ett givet arbete underlättar senare arbetsbyten och förbättrar framtida inkomstutveckling. Vi kan tydligt se detta mönster idag. Ett par år på finansdepartementet brukar vara en strålande ingång till välbetalda arbeten på finansmarknaden. Å andra sidan kan arbetsplatser som ger en alltför arbetsplatspecifik kompetens minska framtida karriärmöjligheter.

Ökade sökkostnader

En annan insikt från bilmarknaden är att om man vill göra sig av med en bil så tillfrågas man om dess prestanda och vilken service den fått. På arbetsmarknaden kommer det säkerligen i större utsträckning krävas dokumentation av yrkesfärdigheter efter uppnådda examen. Det finns också kontroller av bilars körsäkerhet. Motsvarande tester kommer säkerligen utformas på delar av arbetsmarknaden. De finns redan inom ett antal uniformerade yrken idag. Att byta en bil innebär höga transaktionskostnader och ju mer personligt utrustad bilen är desto högre blir dessa. Det är en utveckling som också präglar arbetsmarknaden där utvecklingen mot mer individspecifik kompetens och segmenterade delarbetsmarknader ökat sökkostnaderna i samband med arbetsbyten.

För den anställde kommer det vidare att vara viktigt att man inte bara förlitar sig på arbetsgivarens vilja att bekosta vidareutbildning. Man måste kunna utbilda sig bort från en krympande bransch och in i en expanderande. Hittills har arbetsmarknadsutbildningen varit inriktat på att hantera detta. Men man ska inte behöva gå via arbetslöshet för att få möjlighet till studier i vuxen ålder. Det saknas idag ett bra sätt att stimulera till utbildning för de som är etablerade på arbetsmarknaden.

”*Man måste kunna utbilda sig bort från en krympande bransch och in i en expanderande. Hittills har arbetsmarknadsutbildningen varit inriktat på att hantera detta. Men man ska inte behöva gå via arbetslöshet för att få möjlighet till studier i vuxen ålder.*”

Studiemedelssystemet är anpassat till ungdomars behov. Trots att utbildning oftast är en bra investering för både individ och samhälle är det alltför få som har etablerat sig på arbetsmarknaden som gör ett avbrott för att börja studera. Om vi vill att fler i vuxen ålder ska studera är inte ökade löneskillnader någon lösning. Problemet med att möjliggöra ett

livslångt lärande är inte mindre i länder med en större utbildningspremie i lönessystemet, snarare tvärtom.

En föreställning som ofta förs fram är att framtidens arbetsmarknad kommer att präglas av färre regleringar och institutioner. Att det blir färre och enklare kontrakt som styr relationerna mellan arbetsgivare och arbetstagare. Vi tror att utvecklingen snarast kommer att de bli den motsatta, att arbetsmarknaden gradvis håller på att sofistikerats och därmed också anställningskontrakten. För att kunna göra några förutsägelser om hur framtidens anställningsformer kommer att se ut bör vi fundera på vad arbetskraften efterfrågar.

Om vi också här använder bilmarknaden som en analogi kan vi där se att nästan alla väljer att köpa ett relativt omfattande försäkringskydd till sin bil. Ju dyrare och nyare bil man har desto villigare är man att avsätta pengar till försäkringar. Om man väljer att göra detta för sin bil, som man ändå kan leva utan (ja, många tror i och för sig inte det), skulle det vara konstigt om man inte anser det vara prioriterat att försäkra sin framtida ekonomiska trygghet. Denna trygghet kan se ut på olika sätt. I Sverige upprätthålls trygghetssystemet både av välfärdspolitiken, åtaganden från arbetsgivaren, i form av anställningstrygghet och avtalsförsäkringar och privata lösningar. Hur framtidens kombination kommer att se ut kan man inte med någon säkerhet avgöra men det är helt klart att efterfrågan på en sådan ekonomisk trygghet inte

kommer att minska. De som har ekonomisk möjlighet att försäkra sig kommer att fortsätta att göra det.

Obligatoriska försäkringar

På bilmarknaden har man emellertid insett att det finns marginella grupper som inte skulle försäkra sig även om de borde det. I Sverige (och inte bara här) har vi valt att tvinga på dessa grupper en obligatorisk försäkring som i och för sig inte försäkrar deras egendom, men de skador som de kan åsamka andra. Vidare har vi en obligatorisk sjukförsäkring som bekostar sjukvården efter eventuella personskador. Det är nog ytterst få i Sverige som anser att vi bör acceptera att man får köra omkring oförsäkrad. Och att vi andra istället skulle behöva processa i domstolen för att få ut eventuella

skadestånd. För det är ju sällan de som med lätthet och glädje skulle betala sådana som väljer bort en försäkring.

Samma sak gäller på arbetsmarknaden. I ett civiliserat samhälle skulle vi inte kunna acceptera att människor fick svälta ihjäl för att de för tillfället inte kan få någon anställning, har någon privat försäkring eller några besparingar att leva på. Alla västländer har därför infört några former av obligatoriska försäkringslösningar för arbetskraften. Arbetsmarknadens parter har ofta kompletterat detta skydd med regler om anställningstrygghet. För de med begränsade ekonomiska resurser kommer även fortsättningsvis detta skydd att räcka ganska långt, medan andra precis som idag kommer att komplettera med privata

uppgörelser med arbetsgivaren eller olika former av sparande.

Vill vara efterfrågad

Om vi vill förutsäga hur framtidens arbetsmarknad ska se ut bör vi nog vända oss till oss själva och fundera på vad vi själva efterfrågar. Andra människor är inte så olika oss. Vi vill vara efterfrågade på arbetsmarknaden. Det blir vi i första hand genom en god ekonomisk utveckling och genom att besitta en eftertraktad kompetens. Men även om vi besitter en sådan idag kan inte riktigt lita på vi kommer att göra detta även i framtiden. Därför vill vi dels bygga in möjligheter att skaffa oss en sådan i vårt arbete men också ha någon form av skyddsnät om vi skulle misslyckas med detta.